

Наталія Синкевич, *провідний концертмейстер,
кафедра методики музичного виховання і диригування
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка*

КОСТЯНТИН ПІГРОВ – ДИРИГЕНТ І ПЕДАГОГ

У статті йдеться про те, що великим надбанням української музичної культури стала Одеська диригентсько-хорова школа, засновником якої був видатний майстер хорового мистецтва професор Костянтин Костянтинович Пігров.

Постановка проблеми. Серед відомих персоналій української хорової культури ХХ ст. особливе місце займає Костянтин Костянтинович Пігров, з чим ім'ям нерозривно пов'язане формування кафедри хорового диригування Одеської консерваторії.

Витоки мистецтва хорового співу в Україні кореняться у давніх народних традиціях і виявляють найбільш показові ознаки духовності українців. Потужний розвиток цього виду виконавського мистецтва спостерігався у 20 – 30-х роках ХХ ст., коли аматорське музикування все частіше набувало професійних рис і – відповідно – виявляло потребу у професійних музичних кадрах. Очевидно саме тому у 40-х роках минулого століття починають формуватися кафедри хорового диригування у консерваторіях Києва, Львова, Одеси.

Диригентсько-хорова школа К.Пігрова – феномен української музичної культури, що лише в останнє десятиріччя стала об'єктом зацікавлення і дослідження у хорознавчій науці. Проте діяльність К.Пігрова – диригента і педагога – висвітлена ще недостатньо.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Ім'я заслуженого діяча мистецтв України Костянтина Пігрова – видатного диригента, талановитого педагога, просвітителя, пропагандиста хорової музики викликало зацікавлення українських музикознавців, педагогів. Однак це лише окремі розвідки і статті у спеціальних і періодичних виданнях: “Музика”, “Українське музикознавство”, “Культура і життя”, багатотомному виданні “Історія української музики” (розділ “Музична освіта” – К.Лучанська, Н.Семененко, О.Шевчук) та ін.

Цікаве авторське бачення розвитку хорової культури, зокрема дефініції “хорова школа” подає доктор мистецтвознавства, професор Національної музичної академії ім. П.І.Чайковського А.П.Лашенко у монографії “Хорова культура: аспекти изучения и развития”.

Питання диригентсько-хорових шкіл в Україні

було предметом дослідження А.Мартинюка, матеріали друкувалися у збірнику наукових статей “Теоретичні та практичні питання культурології” Запорізького державного університету.

Окремі аспекти диригентської діяльності К.Пігрова розглядалися у статтях доктора мистецтвознавства Л.О.Пархоменко (м.Київ), Б.Лехницького (м.Одеса), педагогічної – Л.Саржинської (м.Миколаїв).

Мета статті – висвітлити диригентсько-педагогічну діяльність Костянтина Пігрова у соціокультурному просторі України.

Виклад основного матеріалу. Костянтин Пігров народився 7 листопада 1876 р. у с. Мала Джалга Ставропольського краю. Навчався у духовному училищі та духовній семінарії м.Ставрополя, регентському класі Петербурзької співочої капели [згодом – консерваторії – Н.С.] під керівництвом видатних діячів російської музичної культури А.Аренського, С.Азєєва, А.Лядова, С.Ляпунова, М.Соколова.

1901 р. був етапним у становленні Пігрова-диригента: він почав працювати з хорами в Україні. У 30-х роках життєві дороги привели його до Молдови, де він організував перший професійний хорівий колектив – капелу “Дойна”, з якою успішно працював майже 10 років. Завдяки К.Пігрову “Дойна” почала пропагувати національний хорівий репертуар.

1920 р. К.Пігрова запросив на роботу до Одеської консерваторії директор навчального закладу В.Малишевський. Від самого початку К.Пігров виявив себе сформованим майстром, причому педагогічну працю він вміло поєднував із діяльністю регента катедрального собору та керівника хору ім. М.Леонтовича.

У 1936 р. в Одеській консерваторії було відкрито хорівий факультет, його очолив К.Пігров. Завдяки копійчкій організаторській праці керівника відразу було створено об'єднаний хор студентів диригентсько-хорових відділів консерваторії та музичного училища. 1957 р. цей колектив брав участь у Всесоюзному і VI Всесвітньому

фестивалів молоді і студентів у Москві, де завоював звання лауреата.

Згодом кількість студентів на факультеті достатньо поповнилася і К.Пігров залучає до хору тільки студентів консерваторії. Як високопрофесійний хормейстер і педагог, митець надавав особливу увагу підготовці фахівців хорової справи. Він вважав важливою умовою успішного і правильного виховання хорового диригента тісний зв'язок теорії з практикою, який можна відтворити у роботі хорового класу. К.Пігров розглядав хорклас як творчу лабораторію навчання і виховання диригентів. Саме “Хоровий клас” став головним навчальним предметом, “кузнею”, в якій майбутні хормейстери пізнавали “таємниці” свого фаху.

К.Пігров прагнув покращити і одночасно полегшити роботу хорового класу, зробити її справді творчою з допомогою всіх викладачів факультету. Він намагався скерувати роботу педагогічного персоналу в єдине, спільне русло. Йдеться про тісний зв'язок із дисциплінами музично-теоретичного та диригентського циклів (сольфеджіо, гармонія, аналіз музичних форм, поліфонія, хорознавство, диригування), на заняттях із яких опрацьовувався хоровий репертуар. Зрозуміло, що це осмислене вивчення творів простежувалося у звучанні хорового колективу, давало помітні результати. До важливих компонентів запропонованого К.Пігровим методу належать такі вміння:

- співаючи мелодію, вільно орієнтуватися у ладі, координувати інтонацію у співзвуччях, точно відчувати метроритмічну основу;
- аналізувати гармонічні засоби, правильно інтонувати акорди у вертикалі;
- визначати елементи поліфонічного письма, враховувати їхні особливості при виконанні;
- визначати труднощі строю і ансамблю, викликати у співаків свідоме ставлення до художнього процесу тощо.

Отже, розроблена К.Пігровим система навчання хорових диригентів базувалася на глибокому вивченні теоретичних дисциплін шляхом опанування конкретного хорового матеріалу, який спрямовувався до виконавських проблем.

За спогадами сучасників, виконанню “Реквієму” В.Моцарта (1947) передувала тривала робота всього педагогічного колективу: на прикладі номерів з цього твору будувалися практичні заняття з музично-теоретичних дисциплін, основу розспівування (на сольфеджіо і хоркласі) складали фрагменти поліфонічних частин. Очевидно, саме така ретельна

підготовка сприяла тому, що постановка “Реквієму” стала в Одесі справжньою мистецькою подією. Під враженням від виконання Г.Дмитрієвський – керівник Ленінградської академічної хорової капели ім. М.Глінки підкреслював: “Якщо ми хочемо по-справжньому навчитись хорової справи, треба їхати до Пігрова в Одесу” [2, 29].

К.Пігров вирізнявся високою музичною культурою, енциклопедичними знаннями, тонким художнім смаком, невичерпною працелюбністю. Як виконавцю-диригенту, йому були притаманні правдива артистичність, вміння глибоко проникати в музичну образність твору, точно відтворювати задум композитора. Саме тому досконалістю відзначався виконавський стиль керованого ним студентського хору:

- бездоганне володіння вокально-хоровою технікою, багатством тембральних барв із переважанням світлого забарвлення;
- відмінний стрій і ансамбль;
- виразна дикція;
- широка палітра динамічних засобів і художніх відтінків, особливо в хоровій поліфонії;
- глибоке прочитання творів.

Професор Пігров знав напам'ять чимало хорових творів, до найтонших деталей опрацьовував ті, які пропонував колективу для вивчення. Він підкреслював, що хорова партитура повинна бути точно зафіксована і чітко “відтворена” в голові диригента для того, щоби відчувати себе справжнім творцем художнього образу і вільно вкладати у виконання свої творчі задуми. Методична система К.Пігрова базувалася на свідомому сприйманні співаного твору та на досконалому знанні музичного матеріалу.

Учні професора А.Серебрі та В.Шип згадували: “Завжди ми бачили перед собою майстра з тонким смаком, глибоким знанням музичних стилів, натхненного художника і вольового диригента. Характерними для Пігрова-виконавця були дбайливість, з якою шліфувалися твори в репетиційний період, і вміння точно визначити час, необхідний для вокально-ансамблевого удосконалення” [6, 24].

Відомо, що на формування виконавської майстерності колективу значний вплив має репертуар. Творча палітра хору студентів Одеської консерваторії під орудою професора К.Пігрова характеризувалася широким стильовим і жанровим діапазоном і охоплювала основні національні композиторські школи: “Реквієм” В.Моцарта, ораторія “Пори року” Й.Гайдна, фрагменти з “Високої меси” сі-мінор Й.Баха,

“Реквієм” Дж.Верді, кантата “Весна” С.Рахманінова, “Анчар” С.Аренського та ін. Інтерпретація таких шедеврів хорової класики істотно вплинула на становлення виконавського стилю хорового колективу. Вагомими були також творчі здобутки в інтерпретації української хорової музики, зокрема творів М.Лисенка, М.Леонтовича, К.Стеценка, П.Козицького, М.Вериківського, С.Людкевича. Найближчими до світовідчуття К.Пігрова були хорові твори М.Леонтовича, виконання яких вирізнялося виразною експресією, глибоким проникненням у сутність хорових образів.

Добре дібраний репертуар професор вважав важливим засобом виховання загально і музично високоосвіченого диригента-хоровика.

Виступами студентського хору захоплювалися відомі диригенти, керівники професійних хорових колективів, зокрема О.Свєшніков [художній керівник Ленінградської академічної капели, згодом Державного академічного російського хору – Н.С.]: “Чудово співає хор диригентсько-хорового відділу... Прекрасні хорові традиції створені професором К.Пігровим. Такий хор слід широко показувати як зразок” [2, 29].

До показової ділянки роботи К.Пігрова зі студентським хором треба віднести тісну співпрацю з композиторами – випускниками Одеської консерваторії: К.Данькевичем, С.Орфєєвим, Т.Сидоренко, Д.Загрецьким, В.Іконником, А.Красотовим, Ю.Владимировим, Г.Успенським і ін. Кращі їхні твори отримали в інтерпретації колективу не лише перше прочитання, а й високомайстерне втілення композиторського задуму. Цьому сприяв “...взаємний обмін думками між художнім керівництвом хору й авторами, наслідком якого були певні корективи в музиці і виконанні; творча праця композиторів як диригентів хору (Д.Загрецький, В.Іконник, К.Данькевич)” [3, 14].

Творча співпраця студентського хору і одеських композиторів знайшла вияв у активізації творчості останніх саме у галузі хорової музики.

Педагогічна система К.Пігрова синтезувала кращі традиції російської й української хорових шкіл. Вона знайшла теоретичне обґрунтування в науково-методичних працях: “Організація хорового співу в робітничому клубі” (1933, Харків), “Керування хором” (1956, Київ).

Уже в першій роботі К.Пігров розкриває основні поняття хорового ансамблю, наголошує на зв'язку процесу інтонування з усвідомленням ладових закономірностей музики, підкреслює виняткове значення строю у хоровому виконавстві.

У навчальному посібнику “Керування хором” відображено багатолітній виконавський і

педагогічний досвід диригента. Тут зроблено глибокий теоретичний аналіз основних елементів вокально-хорової техніки, ґрунтовно висвітлено різні аспекти репетиційного процесу.

Важливе місце відведено питанню інтерпретації, яку автор вважає сутністю диригентської діяльності, свого роду системою, яка об'єднує всі складові елементи виконавського процесу. Професор К.Пігров правомірно констатує: тільки за умови оволодіння вокально-хоровою технікою у процесі подолання технічних труднощів можлива повноцінна виконавська інтерпретація твору.

Автор детально розглядає основні елементи хорового звучання, а саме: стрій, ансамбль, метроритм. Вважаючи стрій наріжним каменем мистецтва хорового співу, вчений дає поглиблений аналіз всіх інтервалів і акордів з точки зору мелодичного та гармонічного строю, причому поєднує інтонування з гармонічною мовою твору, функціональним забарвленням інтервалів та акордів, ладовим тяжінням.

Досліджуючи природу хорового ансамблю, К.Пігров указував на якісне і кількісне співвідношення комплектування хорових партій, врівноваженість співочих голосів за силою і тембром, дотримання єдиних вокальних принципів тощо. Спираючись на функціональне значення окремих звуків у акорді, вчений детально висвітлює сутність гармонічного ансамблю.

У роботі “Керування хором” достатньо уваги відведено також принципам відтворення різних ритмічних малюнків будь-якої складності.

Науково-методичні праці К.Пігрова – цілісна науково-обґрунтована система становлення хорового колективу і диригента. Вони стали підґрунтям формування сучасних підходів до розвитку освіти хорових диригентів, розширення проблематики і поглиблення наукових досліджень у галузі хорової культури.

Про Пігрова-педагога згадує хоровий диригент, співак і журналіст З. Криль: “Хто був здатен до кінця “виваритися” у котлі “Пігровської диригентської школи”, той ставав професіоналом вищого гатунку... На екзаменах ...треба було заповнити проти прізвища кожного екзаменованого вісім граф: оцінка за гру на фортепіано двох партитур напам'ять, за гру трьох партитур з листа (до 120 сторінок клавiру)... Спів напам'ять усіх хорових голосів усіх партитур... В окремій графі ставилася оцінка за чистоту інтонування. В окремій – за вокал – культуру співу... На колоквиумі треба було знати біографії поетів і композиторів, а в партитурах – усі засоби музичної виразності. ...Іспит тривав 45 – 60 хвилин. ...Так учив Пігров. Так вчили його учні.

Слід розповісти ще про Пігровську 15-бальну систему оцінок: 15=5 (+), 14=5, 13=5 (-) і т.д. Тобто кожна оцінка мала три ступені градації.

...Оцінку “відмінно” він [Пігров – Н.С.] ставив лише на державному іспиті – і не кожному, а тільки найталановитішому і найпрацездатнішому учневі” [1, 478 – 479].

Учення великого Маестро засвоїли чимало його учнів, які плідною творчою працею продовжували і продовжують нині традиції свого вчителя. До найвизначніших представників школи К.К.Пігрова треба віднести А.Авдієвського, Д.Загрецького, А.Захарова, А.Мархлевського, В.Іконника, М.Гринишина, С.Дорогого, А.Серебрі, В.Шипа, Г.Ліознова, І.Сльоту, В.Газинського, В.Луговенко, С.Резнікова та багато інших.

Для розвитку Одеської диригентсько-хорової школи вагоме значення мала творча діяльність Дмитра Загрецького (у 1949 – 1962 рр. – диригент, 1963 – 1980 – художній керівник хору студентів Одеської консерваторії; у 1950 – 1980 рр. – головний хормейстер Одеського оперного театру).

Д.Загрецький поєднував у своїй діяльності риси талановитого диригента і педагога. Опрацьовуючи зі студентським хором твір, він наголошував на тому, що виконання твору – творчий акт художника, а не просто озвучування нотного тексту. Беручи за взірця настанови Вчителя, Д.Загрецький досягав виразної образності, бездоганної чистоти інтонації, ансамблевої культури, яскравої динаміки.

Педагога Д.Загрецького вирізняли, за спогадами Г.Ліознова, такі основні принципи: пластика й ясність жестів; органічна взаємодія всіх складових диригентського апарату; виразна кисть, яка не тільки зосереджує увагу співаків, а й відтворює характер твору, штрихи, манеру подачі звуку, його тембральне забарвлення, дикцію. ...Обличчя як дзеркало душі [4, 36].

Одним із найвизначніших представників школи К.Пігрова є Анатолій Авдієвський – хоровий диригент, композитор, лауреат державної премії України ім. Т.Шевченка, народний артист України, професор, академік АПН України, відомий у всьому світі музичний діяч.

Високий професіоналізм відзначав роботу А.Авдієвського з такими колективами: Житомирським українським народним хором “Льонок” (з 1958 р.), Черкаським українським народним хором (з 1963 р.), Державним заслуженим академічним народним хором ім. Г.Верьовки (з 1966 р.). Новаторські пошуки видатного диригента унапряму внаслідок взаємопроникнення манери народного співу з багатовіковими традиціями академічного хорового виконавства

привели до великих успіхів і справжнього розквіту колективу. Репертуар Державного заслуженого академічного народного хору ім. Г.Верьовки включає взірці народного пісенно-хорового мистецтва всіх регіонів України у правдиво довершеному, одухотвореному вокальному звучанні.

Директор Інституту мистецтв Національного педагогічного університету ім. М.Драгоманова А.Авдієвський провадить велику організаційну, навчальну, творчо-виконавську та наукову роботу. Під його керівництвом створено програму з музики, концепція якої ґрунтується на визначенні української музичної культури як самобутньої національної і складової європейської культури; винятковому значенні національного фольклору в системі музичної культури; визнанні вокально-хорового мистецтва провідним у культурній традиції України.

Вагому роль у розвитку хорового мистецтва України відіграв ще один представник школи К.Пігрова Віктор Іконник – заслужений діяч мистецтв України, лауреат Державної премії ім. Т.Шевченка, засновник і художній керівник Київського камерного хору ім. Б.Лятошинського (1973 р.). Колектив виконував шедеври світової хорової класики: “Високу месу”, “Магніфікат” Й.Баха, ораторію Й.Гайдна “Пори року”, “Месію” Г.Генделя, “Урочисту месу” Дж.Россіні, “Реквієм” В.Моцарта, твори українських композиторів М.Леонтовича, К.Стеценка, Л.Ревуцького, Б.Лятошинського та ін.

З хором плідно співпрацювали композитори Л.Дичко, В.Бібік, Л.Грабовський, Ю.Іщенко, М.Колесса, Г.Сасько та ін.

В.Іконника справедливо вважають основоположником камерного стилю професійного хорового співу. Хорові твори, представлені ним на суд слухачів, збагатили національну культуру прекрасним довершеним виконанням.

Гідно продовжують справу великого Майстра професори Г.Ліознов, М.Гринишин, В.Луговенко, А.Серебрі, П.Горохов, диригенти В.Тольканьов, В.Газинський, Ю.Любович і багато інших. Їхня творчо-виконавська діяльність свідчить про життєдайність хорової школи К.Пігрова.

Висновки. Великим надбанням української музичної культури стала Одеська диригентсько-хорова школа, засновником якої був видатний майстер хорового мистецтва професор Костянтин Костянтинович Пігров. Витоки школи К.Пігрова кореняться у традиціях Петербурзької співацької капели, у регентських класах якої митець отримав блискучу музичну освіту, сформувався як багатогранний музикант.

МИХАЙЛО ВЕРБИЦЬКИЙ В ОЦІНЦІ БОРИСА КУДРИКА

Вагомі здобутки українського диригентсько-хорового мистецтва пов'язуємо з діяльністю К.Пігрова – художнього керівника хору студентів Одеської консерваторії і викладача класу хорового диригування – в особистості якого поєдналися риси талановитого диригента-виконавця, тонкого і глибокого інтерпретатора, чудового педагога і вихователя, видатного теоретика хорового мистецтва.

Творчі надбання і теоретична спадщина К.Пігрова стали поштовхом джерелом успішного розвитку хорової культури України другої половини ХХ століття.

1. Бенч О. Павло Муравський. Феномен одного життя. – К.: Дніпро, 2002. – 662 с.
2. Лехницький Б. Вчимося у Пігрова //Музика.

– 1976. – №5. – С.29 – 30.

3. Мартинюк А. Персоналії української музичної культури в світлі педагогічної спадщини //Теоретичні та практичні питання культурології: Збірник наукових статей. – Вип.1, ч.2. – К.: Логос, 1997. – С.9 – 16.

4. Мартинюк А. Системні уявлення про концепцію диригентсько-хорових дисциплін // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції “Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи”. – Сули. 1997. – С.30 – 38.

5. Саржинська Л. Засновник хорової школи Костянтин Пігров //Народна творчість та етнографія. – 1992. – №5 – 6. – С.62 – 64.

6. Серебрі А., Шип В. Хормейстер-педагог //Музика. – 1980. – №4. – С.24 – 25.

Олександра Німолівич, доцент кафедри музикознавства та фортепіано
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

МИХАЙЛО ВЕРБИЦЬКИЙ В ОЦІНЦІ БОРИСА КУДРИКА

У статті висвітлюються засадничі стильові риси творчості Михайла Вербицького з погляду відомого дослідника, музикознавця, композитора Бориса Кудрика.

Актуальність проблеми. Композитор, педагог, піаніст Б.Кудрик був також одним з найвідоміших українських музикознавців, і водночас – це одна з найтрагічніших постатей в історії української музики. Його ім'я входить до плеяди видатних діячів музичного мистецтва, які вивчали творчість Михайла Вербицького, автора державного гімну України. Для дослідників творчості композитора важливими видаються проблеми, поставлені і розкриті Борисом Кудриком у його працях.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Основною джерельною базою для написання статей стали музикознавчі розвідки Б.Кудрика [9; 10; 11; 12], які розкривають сторінки життєпису Михайла Вербицького, дають вичерпну характеристику його церковної, оркестрової, хорової, вокальної та педагогічної творчості, окреслюють значення спадщини композитора як носія “галицько-української музичної думки” [10, 211]. Відомі сучасні музикознавці М.Загайкевич [5], Л.Кияновська [6;7], Л.Корній [8], М.Дитиняк [4] та ін. присвятили свої наукові дослідження вивченню творчості М.Вербицького, звертаючись також до праць Б.Кудрика.

Метою пропонованої публікації було зібрати існуючі музикознавчі праці Б.Кудрика,

висвітлити з погляду дослідника засадничі стильові риси творчості М.Вербицького, впливи на його творчість Д.Бортнянського, А.Веделя, західноєвропейських композиторів, адже ця проблема і сьогодні ще потребує окремого вивчення.

Виклад основного матеріалу. Уродженець рогатинської землі (народився в 1897 р. в сім'ї священика), Б.Кудрик отримав ґрунтовну освіту на філософському факультеті Віденського університету та на музикознавчій кафедрі Львівського університету, де в 1932 році захистив докторську дисертацію про історію галицької музики ХІХ ст. Згодом викладав історію музики у Львівському Вищому музичному інституті ім. М.Лисенка, а в Богословській Академії у Львові читав курс церковної музики, що вилилось в окреме наукове дослідження “Огляд історії української церковної музики” [5].

Трагізм долі композитора і музикознавця полягає у тому, що в 1944 році разом із трупом театру “Веселий Львів”, музичним керівником якого він був, Б.Кудрик виїхав до Відня, де одразу включився в музично-культурне життя міста, а в травні 1945 року був захоплений групою контррозвідки “Смерш”, арештований і засуджений на 10 років. Заслання відбував у